

igitur humanum, si aliquid cum fundamento asserere volumus, non est adeo antiquum ut sex millia annorum longe superet. Huic narrationi mosaicae, quin et communi hominum iudicio, minime adversatur mira prorsus vetustas, quam Aegyptiis, Chaldaeis, Sinensibus, pseudophilosophi tribuunt: historiae enim aut astronomicae istarum nationum observationes, in quibus fundantur, nec genuinae sunt, nec coaevae, sed potius ex pervulgatis narrationibus confictae. Plutarchus, Plinius, aliique ex veteribus, Assyriorum et Chaldaeorum antiquitatem non adeo protendant, ut babyloniam linguarum confusionem a Moyse relatam longe excedat. Varro doctissimus inter suos, ad duo tantum annorum millia antiquitatem Aegyptiorum coarctat. Recens inventi Zodiaci in Aegypto, ex quibus ad quindecim annorum millia observationes astronomicae deberent (si pseudophilosophis credas) extendi, nullius sunt momenti: ad tempora enim Romani Imperii, et praesertim Tiberii Caesaris, criticorum iudicio referuntur. Vide clariss. Cuvier (1), qui pluribus ostendit, genus humanum non esse antiquius quam a Moyse refertur.

16. Quod vero spectat ad ipsum globum terraqueum, utrum nempe ejus duratio multum superet humani generis durationem, Geologi disputant. Qui contendunt, sex dies a Moyse relatos pro indeterminatis temporum evolutionibus sumendos esse, non statim debent erroris in Fide argui: licet enim communiter Interpretes et Sancti Patres pro naturalibus diebus illos accipiant, Ecclesia tamen nondum oppositam sententiam reprobavit. Porro qui eam sustinent, asserunt se ita opinari praesertim propter diversa corpora vegetabilia et animalia *crystallisata et petrificata*, quae, ut naturaliter statum hunc acquirerent, longam saeculorum seriem postulabant, tum etiam propter variam stratorum telluris dispositionem, in quibus ad magnam quandoque profunditatem reliquiae quaedam vegetabilium et animalium etiam in aquis degentium commixtae deprehenduntur, quaeque, juxta specificae gravitatis leges divisa, indicare videntur terram longo satis tempore in statu quodam fluido mansisse, donec solida pars ejus praesentem acquireret conformationem, ipsamque hanc conformationem diversas vicissitudines subiisse. Sed haec omnia supponunt, ut patet, Deum effectus etiam primitivos juxta ordinarium legum physica-

(1) *Essai sur la théorie de la terre.*

rum cursum obtinuisse, semperque easdem vires naturales mansisse. Quod si dicatur, Deum potius per se immediate, vel saltem per acceleratam efficaciam causarum secundarum idem praeslitisse, habeaturque aliquis respectus universalis diluvii, rationes illae seu observationes haud difficile forte poterunt explicari.

Praetermitenda tandem non videtur quorundam Geologorum audacia, qui cosmogonias mosaicae narrationi oppositas fingunt, et modo igneam, modo aqueam, modo per avulsionem a sole, vel alio modo originem telluri assignant. Isti auctores, quorum princeps videtur Buffon, somnia pro veritate tradunt, et nullus eorum, ut observat Bergier, simplicitatem mosaicae narrationis est assecutus.

Verum quaestiones hujusmodi, notiones physicas ac praesertim geologicae et astronomicas postulant; eas itaque innuisse sufficet. Qui haec fuse perscrutari cupit, consulat praeter alios Kircherium, Deluc, Testa, Rosellini, Champollonium, Cuvier, Buckland (1), De Serres, aliosque ex recentioribus; et relate ad antiquitatem Sinensium, opus superius laudatum Claudii Francisci Nonnotte (2).

ARTICULUS III.

DE POSSIBILITATE MUNDI AETERNI.

17. Qui vestigiis Aristotelis nimis insistere voluerunt, conati sunt sustinere, mundum hunc, licet non sit, potuisse tamen esse aeternum; vel saltem nullum suppetere salis firmum rationis argumentum (praescindendo a Fide), quo haec impossibilitas efficaciter posset suaderi. Porro in hac quaestione duo advertenda sunt: 1°. Non agi hic de possibilitate quae dicitur *extrinseca*, sive de virtute causae efficientis; haec enim fuit ab aeterno in actu divinae voluntatis: neque de possibilitate *intrinseca* ipsius mundi simpliciter, sed de possibilitate *intrinseca mundi aeterni*, sive ab aeterno reducibilis *in actum*: aliud namque est, Deum ab ae-

[1] Vide, si vacat, quae de praestansissimo hujus recentissimi auctoris opere, cui titulus, *La Géologie et la Minéralogie dans leurs rapports avec la Théologie naturelle*, edisserunt Ephemerides *L'Ami de la Religion Journal Ecclésiastique, politique, et littéraire* 12 Novemb. 1840.

[2] *De erroribus Voltaire Artie, Sinenses.*

terno habuisse virtutem creandi *mundum simpliciter*, et *mundum simpliciter* fuisse ab aeterno intrinseco possibilem; aliud vero, Deum habuisse ab aeterno virtutem creandi *mundum aeternum*, et *mundum aeternum* fuisse ab aeterno intrinseco possibilem; illud ab omnibus admititur, hoc in controversiam vocatur. 2°. Creationem mundi, etiam ut possibilem, non posse spectari tamquam emanationem substantiae divinae, vel ut quamdam generationem: hoc enim destrueret conceptum creationis et simplicitatis divinae, et involveret absurditatem pantheismi. Si itaque spectata natura creationis entis sicuti est mundus, et conceptu ipsius creationis atque aeternitatis, haec sibi ad invicem opponi ostendamus, propositum obtinebimus, et manifesta erit sequens assertio, in qua, propter argumentorum seu probationum nostrarum universalitatem atque robur, non dubitamus doctrinam hanc de repugnantia mundi aeterni, ad quodcumque ens creatum extendere, scilicet, sive illud instar mundi nostri fuerit mutationibus obnoxium et successiones rerum involvens, sive iisdem prorsus destitutum, si tamen tale ens contingens et creatum sit possibile.

PROPOSITIO

Intrinsece repugnat, mundum potuisse esse conditum ab aeterno, ita ut duratio ejus vel cujuscumque entis creati foret simpliciter absque initio.

18. Mundus potuisset condi ab aeterno vel qualis nunc est, et constituitur per diversa entia successiva, vel qualis foret si nullam mutationem aut successionem admitteret; atqui in utroque casu repugnat (1); ergo.

Minor probatur quoad 1.^m partem. Evidens est, in mundo prout nunc existit, dari entia successiva sive in reproductionibus plantarum et animalium, sive in diversis statuum mutationibus; ergo si ab aeterno crearentur vel potuissent creari ejusmodi entia, actu jam praecessissent vel possent praecedere infinitae reproductiones plantarum et animalium, revolutiones sive motus astrorum, vicissitudines tempestatum, dierum et noctium, etc. quae omnia sunt numerabilia;

(1) Non quaerimus nunc, utrum revera possit esse ens contingens mutationibus actualibus non obnoxium.

posset itaque actu haberi, vel etiam haberetur numerus terminorum simpliciter infinitus, quod ex alias dictis (1) intrinsece repugnat. Porro hujusmodi reproductiones, successiones, quin et operationes entium, ut duratio etiam *a parte post* foret infinita, deberent concipi ultro et ultro fluere, ac proinde continue augeri; ergo vel prius non erant actu infinitae, vel possent esse simul finitae et infinitae. Insuper in omni successione habetur prius et posterius; ergo debet haberi necessario simpliciter primum sive initium; secus forent relativa sine termino relationis, sive relativa et non relativa. Praeterea in successivis, ubi unius praesentia dicit absentiam alterius et vicissim, sicut e. g. in vicissitudine dierum et noctium, certum est, utrumque simul in eodem loco subsistere non posse: ergo haec successiva vel nunquam deberent existere, vel si unquam possent existere, non aliter profecto deberent, nisi incipiendo existere alterutrum, altero nondum existente; ergo deberet necessario posse dici, fuisse aliquando diem, quem nulla nox, vel noctem, quam nullus praecederet dies; atqui hoc evidenter includit initium, et possibilitatem excessus unius termini supra alterum; ergo intrinsece repugnat hujus successionis duratio actu infinita sive aeterna. Denique quia vel ex sola ratione probatur, animas humanas esse indestructibiles et perpetuo duraturas, jam, si mundus ab aeterno extitisset vel posset existere, nunc daretur vel posset actu dari numerus entium permanentium absolute infinitus, nec possent ultra aliae animae creari, quae omnia intrinsece repugnant (2).

(1) *Ontologiae* artic. 4. n. 38. *Theolog.* cap. 1. art. 1. n. 5. 6. 9.

(2) Qui ex antiquioribus pro mundi aeterni possibilitate steterunt, postremo hoc argumento vehementer premuntur, eo vel maxime quod vi illius prorsus praeccludatur effugium eorum ad distinctionem celebratissimam inter seriem actu infinitam terminorum transeuntium et permanentium: illam enim dumtaxat et ex supposita mundi aeternitate dimanare atque esse possibilem tuebantur, non vero istam. Hinc perspicaciores ex ipsis, qui talem sibi difficultatem proposuerunt, non aliud eidem responsum dederunt, nisi quod, et animas humanas esse indestructibiles ac immortales non satis liquide possit ex sola ratione constare, et saltem admissa Metempsychosi, series actu infinita terminorum permanentium excluderetur. At in primis, si vel unum ens potuit ab aeterno creari, quare simul homo creatus esse non poterat? jam vero, animam humanam esse indestructibilem atque immortalem est saltem possibile, nullamque per se involvit contradictionem

Secunda pars minoris probatur ex eo, quod licet e. g. tellus nostra supponeretur tale ens, quod nullas in se admitteret reproductiones, mutationes aut vicissitudines, tamen si ab aeterno creari potuisset, cur etiam luna, e. g. vel sol in aliqua a tellure distantia non posset concipi creata, vel saltem posse creari? Quod si ita, jam saltem ab intellectu divino posset apprehendi possibilitas seriei actu infinitae possibilium terminorum, qui possent concipi in dicta hypothesi: intrinsece autem repugnat, etiam in abstracto, series actu infinita, ut ex dictis in Ontologia (1) et Theologia (2) colligitur.

19. Eadem assertio in genere etiam relate ad quodcumque ens creatum evincitur. 1.º Creatio dicit *novitatem* rei, non *aptitudinalem*, sed *realem*, id est hujusmodi, ut *existentiam* rei creatae debeat necessario praecedere *non-existentia*, seu actu *esse* debet praecedere *nihilum absolutum essendi*: secus status possibilitatis non foret realiter distinctus a statu existentiae, ac proinde non-existentia talis entis (contra naturam contingentiae) deberet absolute repugnare; ergo creatio essentialiter includit initium existendi. Nec valet adversariorum effugium, scilicet creationem et contingentiam rei supponere quidem *nihilum absolutum essendi*, quatenus indicat rem non fuisse productam ex subjecto praesistente, vel rem non extitutam si non fuisset producta; non vero quasi res aliquando non extiterit, vel existentia debuerit sequi *post nihilum*, sive *non-existentiam*. Insuper sufficit, inquit, ut causa sit natura tantum prior effectui. Etenim effugium hoc nullum est. Nam si non verba tantum, sed res dare velimus, manifestum erit *nihilum absolutum essendi* includere necessario *nihilum* antecedentis *durationis*; alias tolleretur conceptus creationis necessario supponens meram et intelligibilem dumtaxat antecedentem termini producendi possibilita-

singulos homines habere animas proprias. Quod si ita, data possibilitate seriei actu infinitae terminorum transeuntium, sequitur necessario possibilitas similis seriei terminorum permanentium. Praeterea, nonne id ipsum pariter haberetur, si pura quaedam intelligentia ab aeterno creata, transeuntes terminos succesivae seriei, e. g. in propagatione plantarum et animalium, vicissitudine dierum ac noctium, numeraret? Tandem falsum est, ut vidimus (Psycholog. cap. 1. art. 4. et cap. 2. art. 2.) immortalitatem nostrarum animarum ex sola ratione non probari solide, aut posse Metempsychosim absque absurditate admitti.

(1) Loco in penultima nota indicato.

(2) Ibidem.

tem, quod profecto locum non haberet, nisi praecederet nihilum durationis. Prioritas durationis causae efficientis, relate ad effectus qui fiunt ex materia praesistente, vel qui non habent naturam *per se* existentem distinctam a natura causae (ut sunt modificationes entis ab ejus intrinseca activitate provenientes), forte in aliquo casu non erit necessaria; sed in productione rei ex nihilo subjecti et sui sola prioritas naturae non sufficit, non quidem ratione solius causalitatis aut dependentiae effectus quae adhuc subsisteret, sed ratione modi quo effectus debet ad existentiam venire.

2.º Aeternitas proprie dicta, ut vidimus suo loco (1), non est aliud quam attributum entis absolute necessarii, cum nequeat esse quid distinctum a continuata ejus existentia. Hoc posito cum evidens sit, absolute repugnare enti contingenti absolutam existendi necessitatem, absolute repugnat quoque aeternitas sive infinita duratio, utpote consequens existendi necessitatem. Neque dicas, non agi hic de aeternitate essentiali et absoluta, sed de tali productione creaturae per quam illa toti aeternitati coëxisteret, quatenus nullum foret assignabile aeternitatis instans in quo non fuerit. Verum quid est istud? Nonne quando dicimus determinationes divinae voluntatis semper in Deo fuisse, ita ut nullum detur instans in quo non fuerunt, hoc ipso asseritur eas gaudere ipsa aeternitate Dei essentiali et absoluta? Ergo etiam si nullum foret assignabile aeternitatis instans quo creatura non existit, deberet ipsi competere aeternitas absoluta et tota simul.

3.º Aeternitas est attributum Dei ab ipso inseparabile; ergo si Deus natura sua debeat necessario esse et concipi prior quocumque opere *ad extra*, hoc ipso erit etiam prior tota aeternitate; atqui ita est: nam causa antequam agat, debet esse et concipi naturam suam habens undecumque completam et determinatam, secus agere non posset; ergo Deus sicut natura ita et duratione sua, sive tota simul aeternitate antecedere necessario debet quamcumque creaturam; ergo nulla creatura potest esse simpliciter aeterna. Hinc patet non satis esse, ut Deus concipiatur existens prioritate *signi naturae* ante creaturam; quia dum agitur de opere *ad extra* nisi prioritas ista *signi* inferat talem prioritatem *naturae*, ut sit complete existens cum omnibus suis attributis, ac proinde etiam cum sua duratione, non posset esse causa efficiens. Nec similiter valeret quidquam paritas vel ratio desumpta ex dictis in Logi-

(1) Theolog. cap. 2. art. 2. prop. 2.

ca (1) de sensu directo nostri *ego*, et in Psychologia (2) de actuali determinatione voluntatis, quasi nempe posset aliquid esse tamquam effectus, et aliud tamquam causa cum sola prioritate *signi naturae*. Etenim *sensus* nostri *ego directus*, ut ibidem exposuimus, est animo essentialis et cum ipsa vi sentiendi se ipsum realiter identificatus; actualis quoque determinatio voluntatis nostrae est dumtaxat modus seu modificatio exercitii activitatis, seu vis indifferenter activae in concreto, id est ipsius animi nostri, nec habet suum *esse* ac naturam ab eodem distinctam; igitur ut aliquid exinde posset inferri, deberet et existentia mundi posse spectari vel tamquam aliquid naturae divinae essentialis, vel saltem tamquam modus quidam ejusdem transiens non habens suum *esse* per se existens et distinctum; quod utrumque evidenter pugnat cum dictis superius (n.º 17.), et cum natura Dei ac mundi. Praeterea duratio animi nostri ejusque activitatis est successiva et partes admittit; nihil igitur mirum, quod in illa figi possit commune instans, quo animus et existere et se ipsum coepit sentire, vel illud aliud, quo exercitium activitatis fit completum et in actum prodit, ita ut inter haec non adsit nisi prioritas *signi naturae*; at aeternitas Dei nequit spectari nisi ut *tota simul*, nec in ea potest concipi aliquid instans cui *tota* non respondeat, et quem *tota* pariter non antevertat vel subsequatur.

4.º Creatio et conservatio entis contingentis aequae debet esse dependens a divina libertate; ergo sicut Deus potest prohibito ens aliquid creare vel non creare, ita debet etiam posse conservare vel non conservare: atqui si possibile foret ens creatum ab aeterno, istud non posset prohibito conservare vel non: ut enim verificaretur de ipso duratio infinita, deberet semper existere, ac proinde conservari, secus instans etiam possibilis annihilationis, constituendo terminum durationis, tolleretur ejus infinitatem. Nec obstat quod dicunt, impossibilitatem annihilationis in casu esse dumtaxat consequentem, quae minime adversatur absolutae potentiae divinae, sicut consequens est impossibilitas nolendi creare, posito quod jam voluerit. Nam imprimis, cum nihilum nequeat annihilari, vel creationis instans cum annihilatione conjungi, potentia annihilandi debet esse per se consequens ipsam creationem. Deinde paritas non valet, quia impossi-

(1) Part. 2. art. 3. n.º 49. colligitur 2.º

(2) Cap. 3. art. 7. n.º 97.

bilitas nolendi creare quod semel voluit, oritur ex immutabilitate Dei, et ex eo quod actus nequeat conjungi cum non actu: at impossibilitas annihilandi oriretur in isto casu ex ipsa natura durationis entis illius, quod simpliciter ex vi suae ab aeterno productionis subtraheretur pro semper ab omnipotentia divina.

20. Opponunt I.º Mundum non esse creatum ab aeterno scimus ex Fide; si repugnaret creatio ab aeterno, jam sola ratione posset probari temporalis ejus productio: nam a *non posse* ad *non esse* valet illatio; ergo etc.

Resp. *Dist. maj.* scimus ex Fide quoad determinatam annorum supputationem, *conc.* quoad productionem simpliciter temporalem, *subdist.* etiam ex Fide, *conc.* tantum, *nego*; et *conc. min. nego consequ.* Nulla est repugnantia in eo quod una eademque veritas per plura media certo cognoscatur: probationes autem articulo praecedenti expositae, et ipsa impossibilitas creationis ab aeterno nunc ex ratione sola evicta, sufficienter ostendunt, nec esse creatum, nec potuisse mundum ab aeterno creari: quae tamen omnia non minuunt certitudinem de eadem re ex revelatione habitam, aut ejus utilitatem elevant, tum ratione sui, tum etiam quia ex sola dumtaxat revelatione cognoscimus determinatum durationis tempus, relate saltem ad genus humanum.

Instant. In aeternitate Dei nullum est assignabile instans, quo Deus non potuit mundum creare; ergo semper potuit; ergo ab aeterno potuit. Et sane voluntas divina semper determinata fuit; ergo inter ejus determinationem et mundi existentiam non debebat necessario intercedere mora; ergo aequae ac ipsa determinatio poterat mundus esse aeternus; praesertim quod *signum prius* quo concipitur determinatio voluntatis praecedere existentiam mundi, nec auget nec minuit aeternitatem.

Resp. *Dist. ant.* nullum est assignabile instans distributive, *conc.* collective, quasi nempe ante omnem, ut ita dicam, aeternitatem potuisset creare, *nego*, et similiter *dist.* utrumque *consequens*. Probationes distinguantur juxta dicta in praecedenti articulo. Cum Deus virtute agendi nunquam destitutus fuit, ideo in indivisibili aeternitate ejus nullum *distributive* instans cogitatione nostra assignari potest, quo majorem et majorem durationem mundo tribuere non potuerit; quia tamen contradictorium est, creationem esse sine initio, idcirco non potuit *collective*, sive ut ita dicam ante omne assignabile instans, et ab aeterno creare mundum. Voluntas

quidem Dei semper *ad intra* determinata fuit, sed non *ad extra*; nulla *mora temporis* inter eam et mundi existentiam habita est, quia tempus ante mundum non fuit. Hinc etiam mundus non *in tempore*, sed in aeternitate et *cum tempore* conditus est, non tamen ab aeterno: mundum enim praecessit Deus cum tota sua aeternitate, quod tantum indicat et potest indicare *signum prius*, quamvis aeternitatem nec au-geat nec minuat.

21. Opponunt II°. Deus, utpote causa libera, non debet esse minus potens quam si esset causa necessaria; atqui si esset causa necessaria, quidquid crearet ab aeterno creasset, sicut si sol ab aeterno extitisset ab aeterno illuminasset; ergo si est libere agens, debet saltem posse ab aeterno creare.

Resp. *Dist. maj.* minus potens subjective, *conc.* objective, *nego.* ac ommissa *min.* et *parit. nego. conseq.* Virtus divina subjective spectata, utpote infinita, nequit esse major vel minor, sive Deus foret causa libera sive necessaria: in utroque pariter casu creatio ab aeterno non fieret, non quidem ex defectu virtutis aut determinationis divinae, sed ob intrinsecam termini repugnantiam. Objectiva differentia, quae statuitur, sequitur ex absurdo: dato autem uno absurdo, primum est dari et aliud; si Deus esset agens necessario *ad extra*, ab aeterno crearet, sed hoc repugnat: ergo vel necessitaretur ad contradictoria, vel contradictorium est necessitari. Item, si sol ab aeterno extitisset, ab aeterno illuminasset; sed repugnat ens successive agens aeternum; ergo vel repugnat solem ab aeterno extitisse, vel si extitisset et illuminasset, daretur, (quod pariter repugnat) series successiva terminorum actu infinita. Praeterea, si solem concipias velut per *emanationem* lucem emittere, paritas allata aliunde non subsistit, quia scilicet ut in antecessum monuimus, creatio rerum etiam ut possibilis, nequit spectari tamquam emanatio divinae substantiae, idque sive Deus esset causa libera sive necessaria. Insuper nos non ideo tantum dicimus, mundum non potuisse esse aeternum, quia Deus est liber in creando, sed et ex conceptu ipso *creationis*, et ex eo quod creatio sit productio rei *ad extra*, habentis *esse* distinctum et diversum ab agente; quae duo necessario supponunt, et existentiam rei creatae debere habere initium, et durationem Dei antevertere durationem rei creatae, proindeque intrinsece repugnare, creaturam posse carere initio existentiae, seu esse ae-

ternam. Cum autem, sicut dictum est in Ontologia (1), virtus faciendi contradictorium seu *impossibile* sit *non-virtus* seu *nihil*, ideo negari potest et debet, *Deum habuisse virtutem producendi mundum aeternum*, etiamsi foret *agens necessario ad extra*.

Instant. Deus poterat creare, et conservare entia in perpetuum sive sine fine duratura; ergo poterat etiam creare et conservare ita, ut non haberent initium.

Resp. *Nego conseq.* et *parit.* Duratio in perpetuum absque fine, sive aeternitas *a parte post*, non repugnat cum natura *creationis*, sive transitu a simplici *non esse* ad *esse*, nec cum contingentia rei; non dicit pariter aliquid *simpliciter* et *actu infinitum*, sicut duratio absque initio, seu aeternitas *a parte ante*; ergo in creatura haec repugnat, licet non illa (2).

ARTICULUS IV.

UTRUM MUNDUS ALIQUID SUPPONAT, IN QUO FUIT CONDITUS

22. Mundum velut in aliquo alio, quod *spatium* dicitur, situm esse concipimus; spatium in mundo dari frequenter asserimus, in eoque singularia corpora locari vel moveri. Quia autem corpus aliquod nonnisi successive in pluribus locis existit, quaeri quoque potest, utrum simultanea in pluribus locis existentia sit possibilis.

Antequam ista seorsim expendantur, fundamentum hujus conceptus *spatii* est in memoriam revocandum. Porro ex notione *extensi* in concreto, ad conceptum *spatii* progredimur: nam non aliter, ut dictum est, corpora apprehendimus, nisi per ideam exhibentem nobis objecta partibus suis realibus trinam dimensionem constituentia, quod est *extensum physicum* et *concretum*. Si autem hanc notionem a particu-

(1) Art. 2. n°. 14 pag. 108.

(2) Si quis vero in hac quaestione opponere vellet auctoritatem S. Thomae [parte 1. quaest. 46. art. 2.]. dari posset responsum, quod suggerit doctissimus Cardinalis Gerdil, ubi ita loquitur: *Io so, che. S. Tommaso non ha creduto rigorosamente dimostrata la ripugnanza dell' eternità del mondo, supponendo la creazione ab aeterno; ma non ha detto, che non si potesse dimostrare in avvenire. Egli ragionava sulle nozioni filosofiche ricevute a' suoi tempi.* Ita auctor ille clarissimus in opere: *Saggio d'istruzione Teologica*, de Deo uno, tom. 10. oper. edit. Roman.